

גריה אושרי

בית דין של שלשה

ראשי פרקים

מבוא

א. יסוד דין של ג', מהות בי"ד וסמכויותיו

1. החובה למנות בי"ד

2. חובת הדיינים

3. מאין לומדים ג' והאם צריך שיהיה נוטה?

4. מתי צריך ג' ומתי מספיק א' (סוגי מערכות משפט)?

ב. הרכב הדיינים

1. מי פסול לשבת בדין?

2. האם דיין פסול פוסל את כל הדיינים?

3. האם כל הדיינים צריכים להיות למדנים?

4. האם פסולים יכולים לדון, והאם יוכל הבע"ד לחזור בו מפסיקתם?

ג. סיכום

מבוא

"טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", מאן בעי סם חייל- יעסוק בתורה.

אשרינו שזכינו להיות ת"ח, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת. כמו"כ אודה לה' בכל לבב על שנתן בי כח ותבונה לכתוב את החיבור הנ"ל.

התורה מצווה עלינו למנות דיינים: *"שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך ... ושפטו את העם משפט צדק"* (דברים טז, יח), אולם התורה לא מפרטת כמה דיינים צריך למנות. ובאמת, התורה שבע"פ (המשנה, הגמרא) לומדת שישנם הרבה סוגים של בתי דין. ישנה סנהדרין גדולה של ע"א הדנה דיני נפשות ודינים חמורים אחרים (בזמן שביהמ"ק היה קיים), ישנה סנהדרין קטנה של כ"ג, שגם היא דנה דיני נפשות ודינים

אחרים, וישנם בתי דינים קטנים של ג' מומחים, ג' הדיוטות, א' מומחה ואף ג' רועי בקר או יושבי קרנות במקרים מסויימים.

בחיבור זה, בחרתי לעסוק בעניין ביי"ד של ג', כיוון שהפרק הראשון במסכת, עוסק ברובו בעניין זה, ואף המשנה הראשונה פותחת במקרים בהם צריך ג' דיינים. אינני מתכוון להיכנס לכל פרטי הדינים השונים כיוון שנושא זה הוא ענף ורחב, אך אכתוב על הנושא בכלליות ואסביר את היסודות ועיקרי הדינים הנוגעים לביי"ד. אני מקווה שאצליח בחיבור זה להסביר היטב את הדינים ואוכל להוסיף לקורא ידע רחב יותר בנושא.

א. יסוד דין של ג'

1. החובה למנות ביי"ד

כתב הרמב"ם (ספר המצוות, מ"ע קע"ו): "שציונו למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצות התורה ויחזירו את הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם ויצוו לעשות טוב... ועיר שאנשיה מועטים שאינה ראויה לסנהדרי קטנה יתמנו בה שלושה לעשות הדינים הקטנים... וכו"'

כלומר, שיסוד ביי"ד הוא לדאוג שעם ישראל יקיימו את התורה ויעשו טוב, ואף להכריח את מי שאינו רוצה, לקיים את המצווה. ביי"ד של שלושה הם הבתי דינים הנמצאים בכל עיר ועיר ותפקידם לדון את הדינים הקטנים. מדברי הרמב"ם משמע, שכנראה מדובר ביי"ד של ג' מומחים וסמוכים (שהרי בהמשך דבריו כותב שהם מנויים ובעת הסמיכה, כשנסמכו, דנו אף בחו"ל).

לעניין מתי צריכים סמוכים ומה דין אם הסכימו להתדיין בפני כמה שאינם מומחים נרחיב בהמשך.

2. חובת הדיינים

בספר המצוות, מ"ע קע"ח כותב הרמב"ם שהדיינים מצווים להיות שווים ביניהם, שכל אחד יגיד את דבריו (בין ארוכים בין קצרים), וכן מצווים לדון דין תורה כשהיו יודעים הדין בין בע"ד, ואף לדון לכף זכות, שנאמר: "בצדק תשפוט עמיתך" וכבר אמרה הגמרא מעלתם של הדיינים הדנים דין אמת לאמיתו: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר +תהלים פ"ב+ אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט" (סנהדרין ז ע"א), "וכי תעלה על דעתך שמשא יושב ודן כל היום כלו? תורתו מתי נעשית? אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית" (שבת י ע"א).

3. מהיכן לומדים שצריך ג' והאם צריך שיהיה נוטה או שקול?

הגמ' בדף ג ע"ב מביאה את מחלוקת ר' יאשיה ור' יונתן בעניין מאיפה לומדים ג' :

ר' יאשיה: "ונקרב בעל הבית אל האלהים", "עד האלהים יבא דבר שניהם", אשר ירשיען אלהים"- ג' פעמים אלהים ולכן סה"כ שלושה.

ר' יונתן: "ונקרב בעל הבית"- זה תחילה ואין דורשין תחילות ולכן יש שניים וכיוון שאין בי"ד שקול מוסיפים עוד אחד- הרי שלושה.

ומסיקה הגמ' ששניהם סוברים שלא דורשים תחילות אלא שלר' יאשיה היה צ"ל בפסוק שופט וכיוון שכתוב אלהים ש"מ למניין, ואילו ר' יונתן סובר שזה לשון בני אדם, ואינו נחשב למניין. שואלת הגמ': ולר' יאשיה אין בי"ד נוטה? ומתוצאת, שסבר כר"י שסנהדרי גדולה היתה של שבעים (ולא ע"א) ולדעתו אף בשאר בתי דינים צריך בי"ד שקול אלא שבדיני נפשות צריך שתהיה הטיה לטובה עפ"י עד אחד וכיוון שכך צריך בי"ד נוטה (ומק"ו משליך זאת גם לדיני ממונות).

שואל השער משפט: למה כשהגמ' שאלה על ר' יאשיה, לא תירצה שיש בי"ד נוטה ואז מלכתחילה צריך בי"ד נוטה אבל בדיעבד אם יפסקו כולם אותו דבר ויהיה בי"ד שקול- זה יועיל, אלא תירצה שאין בי"ד נוטה שאז משמע שצריך דווקא ג', וארבעה פסולים אפילו בדיעבד. ולפי"ז קשה על שמואל שאמר ששניים שדנו- דיניהם דין (שהרי אף בדיעבד צריך בי"ד נוטה)?

אלא, צריך לומר כדברי הקצות (סי' ג') שלעניין גוף הדין, דהיינו בשביל לדון- אפשר אפילו בב' אבל כשצריך שם של בי"ד- חייבים שיהיו שלושה.

לעומת זאת, הב"ח סובר שבאמת שקול גם טוב אלא שצריך שיהיה נוטה. וצריך להבין, מה יסוד המחלוקת בין הב"ח לשער המשפט.

התוס' ביבמות (קכא ע"א) שואל מדוע צריך ג' בסמיכת פר, ומתיר שני תירוצים :

א. בסמיכה יש מחלוקות וצריך הכרעה, וע"כ יכול להיות שקול אבל צריך הכרעה.

ב. כל מקום שצריך בי"ד- צריך שיהיה נוטה, ולכן אם יהיה בי"ד שקול – לא יועיל.

אפשר לומר שזו המחלוקת בין השער משפט והב"ח. השער משפט סובר כתירוץ השני, וע"כ לשיטתו אם ידונו ארבעה- יהיה הדין פסול אפילו בדיעבד, ואילו הב"ח סובר כתירוץ הראשון ואז בדיעבד- הדין יהיה כשר. עתה, נותר לנו רק להסביר כיצד יסתדר הב"ח עם ראיית השער משפט.

תוס' (מגילה כג ע"ב, ד"ה "עשרה") שואל על הגמ' שאומרת שצריך תשעה וכהן (כי נאמר בפרשה עשר פעמים כהן) אמאי עשרה והרי צריך בי"ד נוטה, אז שיוסיפו עוד אחד? ותירץ הרשב"א שהתורה מנתה י' פעמים ולכן לא מוסיפים, אולם כשהתורה לא מונה מספר מדויק, כמו אצל משה ואהרן- "ויאמר ה' אל משה ואהרן" שלא כתוב כמה היו, לומדים שצריך להוסיף עוד א'. וכתב ה"טורי אבן" שגם על הגמרא שלנו שכן מונה

אלוהים ל"ק, כיוון שהתורה אמנם מנתה אך כתבה אלהים לשון רבים ולא אמרה כמה, ולכן אין מספר מדויק ואפשר להוסיף.

אומר הקהילות יעקב שלפי זה, ניתן לתרץ לשיטת הב"ח את הגמ', שהרי כאן לא מנתה התורה מספר מדויק וע"כ אע"פ שכתוב פעמיים אלהים, אנו מוסיפים אחד ממילא ויוצא שהמינימום הוא ג', וגם מ"ד בי"ד נוטה יסבור שצריך ג'. א"כ יוצא שר' יאשיה אמר ג' פעמים אלהים כדי ללמד שבאמת צריך ג' אבל אולי גם ד' וה' זה טוב, (כיוון דכתיב אלוהים ולא כתוב כמה, יכול להיות אפילו מאה) וע"כ תירצה הגמ' שאין לו בי"ד נוטה, ובזה מתורץ יפה הב"ח.

לסיכום:

מחלוקת בגמ' מהיכן לומדים שצריך שלושה (למסקנת הגמ' דכו"ע אין דורשין תחילות):

ר' יונתן: פעמיים אלהים ואין בי"ד שקול (צריך שיהיה נוטה) ולכן מוסיפים עוד אחד.

ר' יאשיה: נאמר ג' פעמים אלוהים ולכן צריך ג'.

ונחלקו השער משפט והב"ח בשיטת ר' יאשיה:

השער משפט: כל מקום שצריך בי"ד- צריך שיהיה בי"ד נוטה ולכן לר' יאשיה דווקא ג' אבל ד'- פסולים אפילו בדיעבד.

הב"ח: מתי שיש מחלוקת- צריך הכרעה אבל יכול להיות בי"ד שקול ולכן לר' יאשיה בדיעבד ד' כשרים.

ומדוע הגמ' תירצה שלר' יאשיה אין בי"ד נוטה?

השער המשפט: כדי לומר שלשיטתו דווקא ג' (כתוב ג"פ אלוהים) אבל ד' יהיו פסולים.

הב"ח: כי היינו חושבים שלר' יאשיה אפילו ד' טובים לכתחילה (כי מוסיפים א' ממילא)

לכן תירץ שאין כדי לומר שלכתחילה ג' אבל בדיעבד ד' כשרים.

4. מתי צריך ג' ומתי מספיק אפילו אחד (סוגי מערכות משפט):

הגמ' אומרת שחכמים תיקנו, שבי"ד של ג' הדיוטות דן מצד שליחותיהו קעבדינן כי אין סמוכים בזה"ז.

הרמב"ם פוסק בפ"ב מהל' סנהדרין ה"י:

"אע"פ שאין בי"ד פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה ושניים שדנו אין דיניהם דין".

לפי דברי הרמב"ם משמע, שאחד כשר לדון מדאורייתא אבל שניים- פסולים.
נקשה: (א) היאך יכול להיות שאחד כשר (כמו רב אחא) אבל שניים פסולים (לא כמו רב אחא)- מדוע הרמב"ם פוסק בסיפא הפוך ממה שפסק ברישא¹?
 (ב) אם לפי הרמב"ם א' זה טוב, אז ק"ו שג' גם טוב ויכולים לדון, אז למה צריך את הטעם של שליחותיהו קעבדינן?
 (ג) הרמב"ם כתב הרבה פעמים (וגם אצלנו בהלכה לעיל) שישנו אחד שיכול לדון אבל הוא לא בי"ד. אבל אם הוא כשר מדאורייתא כפי שכתב כאן- הרי שהוא הבי"ד, מדוע הרמב"ם אומר שלא?
 מתוך הקצות (סי' ג ס"ק ב), שיש כאן שני סוגי דינים: דינים שבהם צריך חכמה ושיקול דעת- ובהם מספיק אחד, ודינים בהם צריך בי"ד (כגון הודאה, כפיה וכדו')- ובהם צריך ג' מומחים גם לרב אחא, מפני שנאמר שלוש פעמים אלוהים. כלומר, שבשביל שם של בי"ד- צריך ג' וכך גם מובן מלשון הרמב"ם. וכיוון שהשלושה צריכים להיות מומחים- זקוקים אנו לשליחותיהו קעבדינן כדי לדון היום כשאין מומחים (סמוכים). ולפי זה מובנים יפה דברי הרמב"ם שפסק שהאחד כשר לדון מצד חכמה ושיקול הדעת, אבל מצד שם של בי"ד אינו יכול, ואף שניים שידונו- אין דינם דין, כי בשביל שם של בי"ד- צריך דווקא שלושה.

5. בי"ד בכפיה- האם בי"ד יכול לכפות את הדין על הבע"ד?

אומר תוס' (סנהדרין ב ע"ב, ד"ה: "ליבעי מומחין") דהגמ' בגיטין (פח ע"ב) למדה שצריך מומחים מאשר תשים, כי שם מדובר על כפיה (בגט) ולכן צריך את אשר תשים- שהכוונה היא לשים כלים לדיינים (שוט, מקלות) כדי לכפות. עפ"י זה רואים שבכפיה- צריך ג' מומחים.
הרמב"ם פוסק (פ"ב מהל' סנהדרין ה"י) שמצד אחד מדאורייתא אחד כשר, אך מצד שני שליחותיהו קעבדינן, כלומר שצריך שלושה. וקשה, הרי הוא סותר את עצמו? אומר הקצות (סי' ג ס"ק א) ל"ק מה שאמר מדאורייתא אחד כשר- זה בדינים רגילים, בפסיקה, ומה שאמר שליחותיהו- הכוונה לכפיה, ובכפיה צריך ג' מומחים.
 ומקשה עליו הנתיבות (סי' ג ס"ק א), מהיכן למד דבכפיה צריך ג' הרי סגי בא' כמו בעבד נרצע?
 עונה לו הקצות ב"משובב נתיבות", דמה שכתב אלו דברי תוס' וע"כ אין הנתיבות יכול לחלוק על כך, ומ"ש הנתיבות- זה רק בל"ת לאפרושי מאיסורא דמספיק א' ומותר רק הכאה בעלמא, אולם במצ"ע- צריך ג' לכופו ומכים אותו עד שתצא נפשו.

¹ על שאלה זו לא נענה כי היא איננה קשורה לנושא והרוצה יעיין במ"ש הכס"מ והר"ן בהערותיו בסוגיין וכמו"כ ב"אור שמח" ובמאירי מה שתירצו.

וקשה על המשובב, דהרמב"ם פסק (הלי' מתנות עניים פ"ז ה"י, הלכות מעשה הקרבנות פי"ד, הטי"ז) שכופים על הקרבן ועל הצדקה ומשמע שרק ביי"ד יכול לכפות, אפילו שיש בהם מצוות ל"ית והרי המשובב (הקצות) כתב דעל ל"ית מספיק א' כדי לכוף?

אלא, יש להסביר העניין כך. יש חילוק מהי בעצם כפיה:

א. **במצוות עשה** - אדם לא חייב להוציא יותר מחומש כדי לקיים המצווה (וק"ו שלא צריך לקבל מלקות), ואילו **במצוות ל"ית** - אדם חייב ליתן כל ממונו ובלבד שלא יעבור על לאו (וכמו"כ עליו לקבל מלקות).

ב. בית הדין מייצג את העם והוא אחראי על שמירת חוקי התורה - "**מיגדר מילתא**".

ולכן, כדי לאפרושי מאיסורא ל"צ ביי"ד כיוון שהאדם מתחייב מלקות ממילא אם יעבור על הלאו, וע"כ יכול כל אדם לכפותו ולהכותו מכה בעלמא (אך להוציא נפשו אסור). אולם, אם אדם אינו רוצה לקיים מצוות עשה, הפרט אינו יכול לכופו כי הוא אינו מתחייב ביי"ד אם לא יקיים, וע"כ יש כאן מיגדר מילתא והביי"ד שאחראי עליו שיקיים מצוות יכול להכותו ולכופו עד שיאמר רוצה אני.

ולתירוץ קושיית הרמב"ם ניתן שתי תשובות:

א. יש לחלק: **בלאו** - יש מעשה נגד שמיא ולכן כל אחד יכול לכוף, אולם **במצ"ע** - אין כאן מעשה נגד שמיא אלא אי קיום רצון ה', וע"ז יחיד לא יכול לכפות. ולכן, לרמב"ם, קרבן וצדקה אע"פ שיש בהם עשה ול"ית, הרי שכדי לעבור עליהם, צריך שב ואל תעשה (לא להקריב קורבן או לא לתת צדקה) ואין היחיד יכול לכפות עליהם לפיכך הצריך ביי"ד.

ב. אמנם בקרבן ובצדקה יש גם עשה וגם לא תעשה אך הל"ית בא רק כדי לחזק את העשה (כמו למשל אונן, שאוכל בלא ברכה ולא נקרא גוזל כי פטור מן המצוות וע"כ לא חל עליו הלאו), ואינו בפני עצמו לפיכך העשה הוא העיקר ומכיוון שאין היחיד יכול לכפות על עשה - כתב הרמב"ם שצריך ביי"ד.

כמו"כ, ראוי להוסיף ולהסביר את השיטה הזו ע"פ דברי ה"אור שמח", דכתב שבמקום שצריך שהדבר יהיה ברצונו של הבע"ד (כמו בגט ובקרבן) - רק ביה"ד יכול לכפות עליו כי באמת ברצונו הפנימי הוא רוצה לשמוע לביי"ד ולעשות רצונו וע"כ אם יכפוהו - זה באמת יהיה ברצונו.

לסיכום:

ישנם שני סוגי כפיה:

כפיה על מצוות ל"ית - בהם כ"א יכול לכוף (וביי"ד לא כופה) כדי לאפרושי מאיסורא.

כפיה על מצוות עשה - מיגדר מילתא ואין היחיד יכול לכוף כי לא מתחייב האדם בשב ואל תעשה, וע"כ ביה"ד המצווה על שמירת התורה יכול לכופו ואף להכותו עד שיאמר רוצה אני, ולזה התכוון תוס' בגיטין (פח ע"ב) שצריך לשים כלים לפני הדיינים כדי שיוכלו לכפות.

לתוספת עיון: ראה במנחת חינוך (מצוה רכח) מה שהקשה על דברים אלו, ובנתיבות (שם) שתירץ את קושייתו, וכן את קושיית הקצות על הנתיבות, שדברי ה"אור שמח" לעיל מתרצים אותה יפה.

ב. הרכב הדיינים

1. מי פסול לשבת בדין?

כבר הזכרנו לעיל שכל מי שאין לו שם של דיין- אינו יכול לשבת בדין. וצריך לציין שישנם שני סוגי פסול: פסול שם ופסול גוף.

פסול שם- כגון: אשה, עבד כנעני, חרש, וכדו', שאינם יכולים לדון כלל.

פסול גוף- כגון: קרוב, רועי בקר, יושבי קרנות, נוגע, וכדו', שהם פסולים מצד דבר חיצוני (פסול זמני), אבל מצד שם של דיין- כן ראויים לדון. אסביר את דבריי: נוגע בעדות הוא פסול ואינו יושב בדין שנוגע אליו, אולם בשאר דינים כן יכול לדון כי יש לו שם של דיין (כמו שמצאנו במשה ואהרן שלא דנו והעידו אחד לשני בגלל קרבה או נגיעה ולא בגלל שח"ו היו פסולים, ובשאר דינים כן דנו). יושבי קרנות פסולים כי אינם גמירי, אולם אם ילמדו- כן יוכלו לשבת בדין. והוא הדין נמי לשאר פסולי הגוף שהזכרתי. הנפק"מ בין שניהם היא במקרה של תרתי לרעותא, אולם לא ארחיב בנושא.

בכ"א, כל אלו הפסולים יוכלו לשבת בדין אע"פ שהם פסולים רק במקרה אחד, והוא שבעלי הדין יקבלו אותם עליהם כדיינים כשרים ועל כך נרחיב בהמשך.

2. האם דיין פסול פוסל את כל הדיינים?

הרמב"ם כותב בפט"ז מהלכות עדות ה' ה':

"ולפיכך אין סומכין בסנהדרין שנים הקרובים זה לזה בין בסנהדרי קטנה בין בסנהדרי גדולה, אבל אלו שמוסיפין עד שבעה לעבר השנה כמו שבארנו בהלכות קדוש החדש יראה לי שאם היה בהן קרובים אין בכך כלום".

המשנה למלך (שם) מסביר בשיטת הרמב"ם שאם היו ג' כשרים ונצטרף קרוב- כשרים כי שני הקרובים נמנים כאחד. ולפי דבריו אלו, פושט דלגבי הספק, האם אומרים נמצא אחד מהם קא"פ גם בדיינים, פוסק הרמב"ם שאין דיין פסול פוסל, ומביא ראיה לדבריו מהגמרא ביבמות (דף קד ע"א) שאומרת: "חלצה בב' או בג' ונמצא אחד קא"פ- חליצתה פסולה" וכתב רש"י שם שהם חוזרים להיות ב' (והיא צריכה ג' כי צריך שם של בי"ד). מוכח מדברי רש"י שאין הם נפסלים כיוון דאם כן, לא היו חוזרים להיות ב' אלא נפסלים לגמרי ואין אפילו א'. לעומת זאת, מביא המשנה למלך את המהר"ש בתשובותיו (סי' ח"י דף קלד ע"ד) שחולק על הרמב"ם וכותב דכן הדין נמי לדיינים שנפסלים אם היה אחד מהם קא"פ, ומביא לו סייעתא ממ"ש הנ"י ר"פ מצוות חליצה בשם הריטב"א.

המשנה למלך אינו מכריע בספק כיוון שלכל צד יש ראיות מהגמרא. לענייננו, הספק מופיע שוב גם בנושא הבא של לית בהו חד דגמיר, שם ינסה הקצות להביא הוכחה לדברי הרמב"ם, אולם יידחה ע"י הקהילות יעקב והר"ן.

3. האם צריכים כל שלושת הדיינים להיות למדנים?

אומר רב אחא בגמרא שאי אפשר למנות יושבי קרנות כיוון דלית בהו חד דגמיר. ומשמע דא"צ להיות מומחים והמחלוקת היא האם צריכים לפחות להיות גמירי:

הרא"ש (סנהדרין פ"ד סי' ה): סובר שמספיק א' שלמד ול"צ שכולם יהיו גמירי.

הרמ"ה: כיוון שצריך ג'- כולם צריכים להיות גמירי.

אומרים המהר"ם שיף והב"ח שהם אינם חולקים, אלא הרא"ש הולך בשיטת ר' אחא והרמ"ה כשיטת ר' אבהו. לפי זה, קשה מהגמ', כי אם זו באמת הנפק"מ ביניהם מדוע הגמ' מביאה דווקא את שיטת שמואל כנפק"מ?

אלא, יש הסבר אחר. הרא"ש הולך לשיטת ר' אבהו (ולא ר' אחא) דכיוון שביטלו מומחים- א"צ שלושה. הרמ"ה הולך לשיטת ר' אבהו ור"ב דכיוון שזו תקנת חכמים שצריך ג'- כולם צריכים להיות גמירי.

יש ספק לגבי פסול דיינים (קרוב, גולן וכדו'), האם כאשר דין אחד הוא פסול הוא פוסל את שאר הדיינים כמו בעדות או לא, ויש ראיות לכאן ולכאן.

אומר הקצות הנה ראיה מהגמרא שלנו, שהרי מי שלא גמיר פסול לעדות, והגמרא אמרה שאם א' מהם גמיר והאחרים לא- זה בסדר, משמע שלא פוסל את כולם.

דוחה הקהילות יעקב את הקצות, וטוען שאין כאן הוכחה כי "נמצא א' מהם קרוב או פסול- פוסל את כולם" מדבר רק במי שיש לו שם של דין אבל מי שאין לו שם של דין (כגון: אישה, עבד, יושב קרנות וכדו')- לא פוסל את כולם.

משמע מדבריו, שאם פסקו השלושה- זה פסק דין. וקשה, היאך זה פסק דין, הרי שניים מתוכם פסולים ורק השלישי הגמיר הוא זה שפוסק?

מתרץ הר"ן שיושבי קרנות הם אמנם לא גמיר, אבל כשהם יושבים עם אחד שלמד והוא מסביר להם- הם יכולים להבין ויש להם כושר שיפוט, ולכן הם לא פסולים. ומוכח מהר"ן לא כהקצות, דלשיטת הקצות הם פסולים (ולא פוסלים אחר), ואילו לשיטת הר"ן הם כשרים (דכל הפסול היה משום שלא למדו אבל כשלמדו - כשרים).

לעניין בי"ד של שלושה ובו אחד מופלא, שהמופלא פוסק ושני האחרים פוסקים אחרת, מביא הרמב"ן בשם רב האי גאון שהולכים אחר האחד, אולם הוא עצמו פוסק שהולכים אחר השניים. והעמיד השער המשפט, שהרמב"ן חלק רק במקרה שכולם כשרים, אבל אם שני האחרים הדיוטות (כמו יושבי קרנות)- הולכים באמת אחר האחד.

ובאמת תמוה, היאך הולכים אחר האחד, הרי התורה אמרה שצריך ללכת אחר הרוב, ואף לשיטת רש"י בדף לו ע"א, שסובר שאסור לחלוק על מופלא שבבי"ד ("לא תענה על רב") **קשה**, היאך הולכים אחר הרוב אם א"א לחלוק על המופלא?
צריך להסביר שדעת רש"י היא, שכשהתורה אמרה שהולכים אחר הרוב- הכוונה לרוב חוכמה, ולכן כשיש מופלא הפוסק אחרת- הולכים לפיו כי הוא רוב חוכמה.

לסיכום:

מחלוקת בשיטת ר' אבהו מה דינם של ג' שאינם מומחים:
הרא"ש סובר שכיוון שרבנן ביטלו מומחים- ל"צ שיהיו כולם גמירי אלא מספיק א'.
הרמ"ה סובר שכיוון שתיקנו חכמים ג', תיקנו גם ששלושתם צריכים להיות גמירי.
ומוסיף הר"ן דאע"פ שיושבי קרנות שאינם גמירי פסולים- אינם פוסלים את הדיין השלישי שהוא גמיר, כיוון שכל הפסול הוא שלא למדו, אולם כשישבו עמו ויסביר להם- יוכלו לפסוק והדין יהיה כשר.
אם פוסקים השניים כנגד האחד שגמיר הדין הוא שהולכים אחר האחד (רמב"ן, רב האי גאון) כיוון שהוא רוב חוכמה.

4. האם פסולים יכולים לדון והאם יוכל הבע"ד לחזור בו מפסיקתם?

עד עתה עסקנו בפסולים לדון, וציינתי שיש מקרה אחד בו גם הפסולים יוכלו לדון והוא שקיבלו אותם הבע"ד כדיינים כשרים, וכאן נרחיב את הדיבור בעניין.
הגמ" בדף כג ע"א אומרת שאדם שאמר נאמנים עלי ג' רועי בקר- אינו יכול לחזור בו, לשיטת חכמים. **וקשה**, שהרי אם אדם אמר לחברו שייתן לו כסף ולמחר אינו רוצה לתת- הדין עמו כי אמירה לבד לא מספיקה. אז איך כאן היא כן מועילה?
מסביר הרשב"ם (ב"ב קכח ע"ב) שמדובר במקרה שהאדם מתחייב לשלם אם הרועה בקר יפסוק שהוא חייב (ולא שסתם מקבלו עליו), וע"כ תנאי זה תופס כי הודאת בע"ד כמאה עדים דמי וזו שיטת חכמים. ר"מ יסבור שהבע"ד אמר **שיתחייב** להודות (ולא שיודה) במקרה ויפסוק הרועה שחייב, וכיוון דאין הודאה ממש- זה לא תופס.
החזו"א מעמיד את המחלוקת הזו של ר"מ וחכמים רק באתן לך, ששם אדם צריך לעמול קשה כדי להוציא הממון מחברו, ולכן המחלוקת היא האם באמת התכוון לדבריו או לא, אבל במחול לך- כולם מודים שאינו יכול לחזור בו כי בזה ודאי יש גמירות דעת דאין אדם מוחל על חובו סתם.
אולם הסברה הזו של הרשב"ם אינה מתאימה לכל המקרים, כי ר"ל אומר שכל המחלוקת (של ר"מ וחכמים) היא רק לפני גמר דין, ולפי זה לא מובן מדוע חולקים- הרי יכול לחזור בו כי עוד לא נגמר הדין?

אלא שצריך להוסיף בסברת הרשב"ם, שהודאת בע"ד במקרה של פסיקה היא התחייבות רק כלפי צד אחד, אולם ישנה עוד התחייבות של הבע"ד כלפי הדיין שהוא מקבל אותו עליו להיות דיין, ומובן ר"ל שסובר שהאדם מקבל על עצמו את הדין הפסול ככשר ולכן אינו יכול לחזור בו.

הנפק"מ בין השיטות היא במקרה שלנו, שהאדם מקבל על עצמו ג' רועי בקר- האם הם נחשבים ב"ד :

לפי שיטת רשב"ם - קיבל רק התחייבות להודות, וע"כ אין להם תוקף של ב"ד.

לפי ההוספה - קיבל אותם עליו כדיינים, וע"כ יש להם תוקף של ב"ד.

הגמ' ביבמות (קא ע"ב) אומרת שתחילת מצות חליצה בב"ד ישראל ולא בב"ד גרים שנאי"ויקרא שמו בישראל" (רות ד, יד). ושאל על כך תוס' (שם ד"ה "ואנא גר") לשם מה צריך פס', הרי גר פסול בדיני ממונות וכ"ש שיהיה פסול בדיני איסורים? מתרץ תוס' שהיינו חושבים שגר שירצה לחלוץ, יוכל לעשות זאת בפני ב"ד גרים (שהרי גר יכול לדון גר) קמ"ל דאף גר צריך לחלוץ בפני ב"ד ישראל. הרא"ש לעומתו, מתרץ תירוץ אחר: היינו חושבים שאם יקבל אותם עליו יועיל, קמ"ל שלא מועיל קבלה וצריך לחלוץ בפני ב"ד ישראל.

וקשה על הרא"ש, הרי זה איסורים ולא ממון, איך יועיל קיבלוהו עליהו?

מתרץ ר' אלחנן וסרמן שלפי הרשב"ם שזה מצד הודאת בע"ד- פשוט שלא מועיל בחליצה, אבל אם נאמר שזה מצד שמקבל על עצמו דיין פסול ככשר- זה מועיל.

נקשה על דברי ר' אלחנן, איך תנאו קיים באיסורים לקבל הפסול ככשר?

אלא צריך לחדש ולומר שגר הוא לא פסול רגיל אלא פסול שררה, שהתורה אסרה עליו להשתרר על ישראל (אבל על גר יכול להשתרר ולדון), ולכן אם אדם קיבל על עצמו את הגר שידון אותו- הרי שזה בסדר כי אין כאן שררה, מפני שהבע"ד מסכים לקבלו, וע"כ פירש הרא"ש שהיינו חושבים שאם יקבלם עליו יתפוס (כי אין שררה), קמ"ל שלא וצריך להתדיין בפני ב"ד ישראל.

ואפשר לדייק זאת מדברי הרמב"ם שלא כתב דגר פסול לעדות אלא שאם נמצא גר בתוך ב"ד- הבי"ד פסול כי יש שררה.

ובזה ניתן להסביר את שיטת בעל המאור. הבעל המאור (על דברי הגמ' בסנהדרין ז ע"ב) כותב שאדם המקבל על עצמו דיין פסול- כאילו נוטע אשרה. ושאל עליו הרמב"ן, מדוע לא מועילה קבלה, הרי יש משנה מפורשת שאומרת: נאמנין עלי ג' רועי בקר אין יכול לחזור בו? לפי מה שאמרנו ל"ק, דמה שהתכוון הבעל המאור זה לאדם המקבל על עצמו ג' רועי בקר כבי"ד (של שררה)- שאז זה אשרה, אבל אם מקבלם עליו כהתחייבות הודאת בע"ד זה בסדר (כמו שיכול להתנות בשאר דברים).

לסיכום:

אדם יכול לקבל על עצמו כל פסול דיין ככשר שידון אותו. המחלוקת בראשונים היא בשאלה מה בעצם אדם מתחייב כשמקבל על עצמו דיין פסול: הרשב"ם סובר שמקבל עליו רק התחייבות להודות במקרה ויהיה פסול, והפ"י השני סובר שהאדם מתחייב לשלם במידה ויפסוק. הנפק"מ היא האם יוכל לחזור בו. לרשב"ם - אין להם תוקף של בי"ד ויכול לחזור בו, ולפני השני - יש תוקף של בי"ד ואינו יכול לחזור בו.

ג. סיכום

ראינו שתפקידו של בי"ד של שלשה הוא לדון הדינים הקטנים (ממונות, כפיה, וכדו') ולהיות אחראי על שמירת חוקי התורה (מיגדר מילתא)². וחובת הדיינים היא לחקור הדין היטב ולדון דין אמת לאמיתו ללא משוא פנים, יראה או שוחד.

למדנו שבי"ד צריך להיות של שלשה דיינים מזה שכתוב ג' פעמים אלהים (ולשיטה אחרת פעמיים, ומוסיפים עוד אחד כי צריך בי"ד נוטה), וכיוון שאין סמוכין בזמן הזה, יספיקו הדיוטות מצד שליחותיהו קעבדינן, שיש להם רשות לדון. בנוסף ראינו שחייבים בי"ד של ג' במקרה שצריך שם של בי"ד במשפט (שיהיה תוקף של בי"ד).

כמו"כ, נוכחנו לראות שיש מחלוקת האם כל השלשה צריכים להיות למדנים, או שמספיק אחד שלמד. בכ"א, גם אם לא למדו - אינם פוסלים את כל הדין, אבל במקרה ויפסקו נגד האחד שכן למד - אזי הולכים לפי פסיקתו כיוון שהוא רוב חוכמה.

לגבי הרכב הדיינים, הבחנו בין שני סוגי פסול (פסול גוף ופסול שם), ונשארנו בספק האם פסול כזה שיושב בדין יפסול את כל הבי"ד. לבסוף, הסברנו שישנה אפשרות שגם פסולים יהיו כשרים לגמרי לדון (ואז לא יפסלו הדין) רק שיש מחלוקת האם יוכל הבע"ד לחזור בו.

יה"ר שנזכה לעלות לרגל אל לשכת הסנהדרין ונחדש ימינו כקדם בביאת משיח צדקנו ולא נזדקק יותר לבי"ד של שלשה.

---

² וע"כ יכולים הם לכפות על היחיד במ"ע ולהכותו עד שיסכים לקבל הדין.